

Elektrik Üretiminde Mülkiyet Değişimleri ve Yeni Yatırımlar...

KAMUNUN SESİ KISILDI

EMO Basın- 2014 yılsonu itibarıyla AKP iktidarı döneminde özelleştirilen kamu santralleri kurulu gücü toplamı 4 bin 501.8 megavata (MW) ulaştı. Elektrik dağıtımını tamamen özel sektöre bırakılırken; özellikle 2014 yılı, kamuya ait önemli büyüklüklerde kurulu güce sahip santrallerin özel sektöre teslim edildiği yıl oldu. Küçük hidrolik santrallerle başlatılan özelleştirme furysı, doğalgaz ve kömür santrallerini de içine aldı.

Kamunun kurulu gücündeki gelişmelere bakacak olursak; kamuya üretim tesisi yatırımlarının yasaklandığı 2001 yılından itibaren ancak devam eden yatırımlar tamamlanmış ve 2005 yılında kamu kurulu gücü 22 bin 584.6 MW olmuştur. 2012 yılında 24 bin 774.7 MW'a ulaşan kamunun kurulu gücü 2014 yılı itibarıyla ise 21 bin 879 MW'a gerilemiştir.

Bu gerilemeden özelleştirmelerin etkisini çıkardığımızda kamunun gerçek yatırım düzeyini saptamak mümkün olacaktır. Ancak kamu kurulu gücündeki geline düzeyi değerlendirebilmek için, el konularak kamulaştırılan Uzan Holding'e ait santraller ile kamuya dönmeye başlayan yapışlet-devret (YİD) tesislerini de dikkate almak gerekmektedir.

İlk olarak 2003 yılında kamuya geçen ve 2004 yılından itibaren Elektrik Üretim A.Ş'ye (EÜAŞ) lisanslandırılan Uzan Grubu'na ait santrallerin listesi ve kurulu güç büyüklükleri Tablo 1'de verilmiştir. Kamunun 2002-2014 yılları arasındaki yatırım düzeyini hesaplayabilmemiz için, Uzan Grubu'nun el konulan 12 santralının 1150.5 MW'lık kurulu gücünün, 2014 yılsonunda 21 bin 879 MW olan kamu kurulu gücünden çıkarılması gerekmektedir.

Tablo 1: Kamulaştırılan Uzan Santralleri

Santraller	Kurulu Güç MW
Yüreğir	6
Kepez 1	26,4
Kepez 2	6
Seyhan 1	60
Seyhan 2	6,2
Karacaören 1	32
Karacaören 2	46,4
Kadıncık 1	70
Kadıncık 2	56
Sır	283,5
Berke	510
Manavgat	48
Toplam	1150,5

İkinci olarak özelleştirmeler nedeniyle kamu kurulu gücündeki eksilme dikkate alınmalıdır. AKP'nin iktidarda olduğu 2002 yılından beri yapılan üretim özelleştirmelerine bakıldığında ilk olarak 29 Temmuz 2005 tarihinde Eti Alüminyum Tesisleri'nin satışıyla karşılaşılacaktır. Eti Alüminyum'un enerji ihtiyacını karşıladığı gerekçeyle 540 MW kurulu güçteki Oymapınar Barajı bedavaya Cengiz Holding'e verilmiştir. Bu satış yargı kararıyla iptal edilmesine rağmen AKP iktidarı bugüne kadar yargı kararını uygulamamıştır. 141 MW'lık biri gaz, biri jeotermal, diğerleri HES olmak üzere Ankara Doğal Elektrik Üretim ve Ticaret A.Ş adı altında toplanan 9 santralın Zorlu Holding'e satıldığı 2008 yılı hariç tutulduğunda, elektrik üretiminde kamu santrallerinin satış sürecinin 2011 yılından itibaren başladığını söyleyebiliriz.

Özelleştirme İdaresi'nin İnternet sitesinde yer alan bilgilerden yaptığımız derlemeye göre; 2011 yılında 98.8 MW'lık 10 grup altındaki HES'ler ile yine 10 grup altında 63.5 MW'lık HES'lerin 2013 yılında özel sektöre işletme hakkı devredilmiştir. 2013 yılında 1156 MW büyüklükteki Hamitabat Doğalgaz Santralı Limak Holding'e, 600 MW kurulu güçteki Seyitömer Termik Santralı Çelikler Holding'e; 457 MW'lık Kangal Termik Santralı Konya Şeker'e, 630 MW kurulu güçteki Yatağan Termik Santralı Bereket Enerji'ye, 300 MW'lık Çatalağzı Termik Santralı Demir Madencilik'e, 420 MW Yeniköy Santralı ve 630 MW'lık Kemerköy Santralı ise İçtaş Holding'e satılmıştır. Varlık satışı yapılan termik santrallerin yanında maden ocakları da işletme hakkı devriyle (İHD) alıcı şirketlere bırakılmıştır. Yine 2014 yılında 5.54 MW'lık 3 grup akarsu santralı da özel sektöre devredilmiştir. Yani 2002 yılından bu yana kamunun kaynaklarıyla kurulmuş olan tesislerden 4 bin 500 MW'ı aşan bölümü özel ellere aktarılmıştır.

İHD'nin yanı sıra varlık satışı yönteminin de kullanıldığı bu devirlerle, özel sektöre bırakılan kamu santralleri kurulu güçleriyle birlikte Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 2: 2002-2014 Üretim Özelleştirmeleri

Santraller	Kurulu Güç-MW	Devir Yılı
Oymapınar	540	2005
ADEÜAŞ (9 Santral)	141	2008
10 grup akarsu	98,8	2011
10 grup akarsu	63,5	2013
Hamitabat	1156	2013
Seyitömer	600	2013
Kangal	457	2013
Yatağan	630	2014
Çatalağzı	300	2014
Yeniköy	420	2014
Kemerköy	630	2014
3 grup akarsu	5,54	2014
Toplam	4501,84	

Özelleştirme işlemlerine paralel olarak işletme hakkı devredilmiş olan kurulu güç portföyü de büyümektedir. AKP'den önce gerçekleştirilen 650.1 MW'lık işletme hakkı devredilen kamu santralleri kurulu gücü; 2011 yılında 747.7, 2012 yılında 875.2, 2013 yılında 938.3 ve 2014 yılında da 946.2 MW'a ulaşmıştır. ADEÜAŞ haricinde işletme hakkı devredilen HES'lerin listesi de Tablo 3'de verilmektedir.

Tablo 3: İşletme Hakkı Devredilen HES'ler

Santraller	Kurulu Güç-MW
Kayaköy	2,56
Esendal	0,3
Işıklar	1,04
Dere	0,6
İvriz	1,04
Hasanlar	9,4
Arpaçay-Telek	0,062
Kiti	2,76
Ladik-Büyük Kızıoğlu	0,4
Durucasu	0,8
Göksu	10,8
Berdan	10
Kısık	9,6
Bozkır	0,075
Ermenek	1,12
Koçköprü	8,8
Engil	4,59
Erciş	0,8
Hoşap	3,45
Haraklı-Hendek	0,264
Pazarköy-Akyazı	0,178
Bozhöyük	0,36
Bayburt	0,396
Çemişgezek	0,116
Girlevik	3,04
Bünyan	1,36
Çamardı	0,069
Pınarbaşı	0,099
Sızır	6,78
İznik-Dereköy	0,24
İnegöl-Cerrah	0,272
MustafaKemal Paşa-Suuçtu	0,472
Çağcağ	14,4
Otluca	1,28
Uludere	0,64
Adilcevaz	0,394
Ahlat	0,201
Malazgirt	1,216
Varto-Sönmez	0,292
Değirmendere, Karaçay, Kuzuculu	0,5
Karaçay	0,4
Kuzuculu	0,272
Turunçova-Finike	0,552
Besni	0,272
Derme	4,5
Erkenek	0,32
Kernek	0,832
Kayadibi	0,464
Kovada 1	8,25
Kovada 2	51,2
Toplam	167,828

YİD'lerde Devir Süreci Başladı

Üçüncü olarak özelleştirmelerle kamu kurulu gücü azalırken, diğer yandan YİD kapsamında faaliyete geçen santrallerden de sözleşme süresi dolup EÜAŞ'a devredilmeler başlamıştır; 2005 yılında 2 bin 449 MW olan YİD kapsamındaki kurulu güç, 2014 yılsonunda 2 bin 319.3 MW'a gerilemiştir. Bu kapsamda Ayen Enerji'nin işlettiği 9.6 MW'lık Kısık HES 5 Ocak 2009 tarihinde, 84 MW kurulu güce sahip Çamlıca I HES ise 12 Aralık 2013 tarihinde; Altek Alarko'nun işlettiği 9.4 MW kurulu güce sahip Hasanlar HES 17 Mayıs 2011 tarihinde, 10.2 MW'lık Berdan HES de 27 Aralık 2011 tarihinde EÜAŞ'a devredilmiştir. AGE İnşaat'ın sahip olduğu Fethiye Enerji ve Ticaret A.Ş.'nin işlettiği 16.5 MW kurulu güçteki Fethiye HES de 20 Aralık 2014 tarihinde EÜAŞ'a devrolmuştur. Böylece toplamda YİD kapsamında 2014 sonu itibarıyla yaklaşık 129.7 MW'lık bir kurulu güç kamuya aktarılmıştır. YİD kapsamından kamuya yapılan devirlerin listesi de Tablo 4'de yer almaktadır.

Tablo 4: Kamuya Geçen YİD'ler

Santraller	Kurulu Güç-MW	Devir Tarihi
Kısık	9,6	05.Oca.09
Hasanlar	9,4	17.May.11
Berdan	10,2	27.Ara.11
Çamlıca 1	84	12.Ara.13
Fethiye HES	16,5	20.Ara.14
Toplam	129,7	

Kamulaşan YİD'ler Yine Özel Ellere Teslim

Söz konusu işletme hakkı devir portföyündeki büyüme; YİD modeliyle yapılarak sözleşme süresini tamamlayarak kamuya devredilen HES'lerin yeniden İHD yoluyla özel sektöre teslim edildiği örnekleri de içermektedir. Bu kapsamda YİD olarak kamuya devredilmiş olan toplam 38.2 MW'lık Kısık, Hasanlar ve Berdan hidroelektrik santralleri yeniden özel sektöre devredilmiştir. Ancak Çamlıca I ile Fethiye hidroelektrik santralleri ise özelleştirilmemiş olmakla birlikte yine kamu tarafından işletilememektedir. Taşeron ihalesi yapılarak yüklenici firmalara bu HES'lerin işletmesi bırakılmıştır. Hizmet alım konusu; bu ihalelere ilişkin sözleşmelerde "güvenlik hariç, enerji üretimini gerçekleştirmek üzere işletme, periyodik bakım, onarım ve revizyon işlerinin ...kişiyle, ...süre ile yaptırılması" olarak belirlenmiştir. 2013 yılında teslim alınmış olan Çamlıca I'ın işletmesi 27 Ağustos 2013 tarihli ihaleyle; 2014 yılsonunda teslim alınan Fethiye HES için de 26 Ağustos 2014 tarihinde taşeron ihalesi ile özel kesime bırakılmıştır.

Kamu Santrallerinin Yüzde 17'si Satıldı

Kamu kurulu gücündeki gelişmeleri ele aldıktan sonra kamunun 2003-2014 yılları arasındaki gerçek yatırım düzeyini, özelleştirme ve kamulaştırmaları düşerek hesaplayabiliriz. Bu dönemde kamu kurulu gücü 2012 yılında 24 bin 775 MW ile en yüksek düzeyine ulaşmıştır. Geçen yılsonu itibarıyla ise kamunun kurulu gücü 21 bin 879 MW'a inmiştir. Bu düşüşte özellikle 2013 yılında 2 bin 177 MW, 2014 yılında 1985.5 MW'lık özelleştirmeler önemli etken olmuştur. AKP'nin iktidar olduğu 2003-2014 yıllarını kapsayan dönemde 4 bin 501.8 MW'lık özelleştirmeler yapılmamış ol-

saydı bu rakam 26.3 bin MW düzeyinde olacaktı. Buna göre kamunun kurulu gücünün yüzde 17.1'inin 12 yıllık dönemde özel kesime aktarıldığı tespit edilmektedir. Kamu kurulu güç gelişimine Tablo 5'ten bakabilirsiniz.

Tablo 5: Kamu Kurulu Güç Gelişimi

Yıl	Kurulu Güç-MW
2003	21793
2004	21790
2005	22585
2010	24203
2011	24150
2012	24775
2013	23781
2014	21879

Özelleştirmeler Kamu Yatırımlarını Sıfırladı

Özelleştirmeler, kamulaştırmalar (Uzan Santralleri), hatta küçük ölçekte kalmasına rağmen kamuya devredilen YİD'ler ve daha sonra İHD yoluyla kamu elinden çıkarılan bu HES'ler de dahil edildiğinde; 2003 yılından itibaren kamunun 4 bin 496 MW'lık yeni yatırımının devreye girdiği ortaya çıkmaktadır. Ancak bu rakamdan Uzanlar Grubu'ndan kamulaştırılan 12 santralin toplamda 1150 MW kurulu gücü de düşüldüğünde kamunun yatırım düzeyi 3 bin 346 MW'a gerilemektedir. Yani 2003-2014 yılları arasında kamunun yıllık yatırım tutarı yaklaşık 300 MW düzeyinde olmuştur. Yani AKP iktidarları döneminde (2003-2014) tamamlanmış olan yeni kamu yatırımlarının tümünün; 4 bin 500 MW'lık kurulu tesisin özelleştirilmesi sonucunda sıfırlandığı görülmektedir.

Otoprodüktörler Satıcı Oldu

Özel kesimdeki yatırım düzeyini tespit edebilmek için özel kesimdeki kurulu güç büyüklüğündeki değişime bakmak yeterli olmayacaktır. Öncelikle mobil santral, otoprodüktör gibi farklı adlar altında da lisanslandırmalar söz konusu olduğu için daha ayrıntılı bir çalışma ile özel sektör kurulu güç büyüklüklerindeki kaymalara bakmamız gerekiyor. Dolayısıyla 2014 yılsonunda serbest üretici kapsamında 38 bin 191 MW'lık kurulu güç büyüklüğünü serbestleşmeye geçiş yapılan 2002 yılından bu yana yapılmış özel sektör yatırımı olarak görmek mümkün değildir.

Yıllık 2 bin 500 MW Özel Yatırım

Serbest üretici kapsamında 153.5 MW'lık lisansın olduğu 2003 yılında otoprodüktör olarak 4 bin 541.8 MW'lık kurulu güç bulunuyordu. 2013 yılında 3 bin 421 MW olan otoprodüktör santralleri 2014 yılında lisanslı üretim kapsamına geçiş yapmışlar ve otoprodüktör kapsamında yalnızca 27.2 MW'lık bir kurulu güç kalmıştır. Yine 2003 yılında 795 MW olan mobil santraller, 2010 yılında 262.7 MW'e inmiş ve sonrasında da mobil santral adı altında bir uygulama kalmamıştır. Otoprodüktör ve mobil santraller dışarıda tutulduğunda serbest üretici kapsamındaki 38 bin 191 MW'lık kurulu güç büyüklüğü 32 bin 853.7 MW'a inmektedir. Bu dönem içerisinde yapılan özelleştirmelerle kamudan özel kesime geçen 4 bin 501.8 MW'lık kurulu güç de çıkarıldığında 28 bin 351 MW'a inmektedir. Böylece yıllık özel sektörün yaptığı yatırım büyüklüğü ortalama 2 bin 577 MW'tır. Özel sektör kurulu güç gelişimindeki ayrıntıları Tablo 6'dan inceleyebilirsiniz.

Kurulu Gücün Yüzde 68.5'i Özel

Türkiye kurulu gücündeki özel ve kamu ayırımına baktığımızda ise Yİ, YİD ve İHD santralleri de dikkate almamız gerekmektedir. Yİ olarak devreye giren santrallerin kurulu gücü 2003 yılında 5 bin 303.8'den 2004 yılında 6 bin 101 MW'ye çıkmış ve bugüne kadar da yeni bir Yİ projesi olmadığı için aynı düzeyde kalmıştır. Yine 2003 yılında 2 bin 349 MW olan YİD kapsamında tamamlanan yeni projelerle kurulu güç büyüklüğü 2005'de 2 bin 449 MW'a ulaşmış, ancak sözleşme süresi dolup yapılan devirlerle YİD büyüklüğü 2 bin 319.3 MW'a gerilemiştir. İHD kapsamındaki özel sektör tarafından işletilen santral büyüklüğü de 2003 yılındaki 650.1 MW düzeyinden 2014 yılsonunda 946.2 MW düzeyine çıkmıştır.

Böylece 2003 yılında 13 bin 793.7 MW olan özel sektör santrallerinin kurulu güç büyüklüğü de 2014 yılsonunda 47 bin 585.5 MW'a ulaşmıştır. 2003-2014 yılları arasındaki 33 bin 791.8 MW'lık kurulu güç artışı, yukarıda da görüldüğü gibi, tamamıyla özel sektör yatırımlarından kaynaklanmaktadır. Ancak sonuç itibarıyla 2014 yılsonunda kamunun kurulu gücü 21 bin 879 MW'a inerken, özel sektör kurulu gücü (YİD, Yİ ve İHD dahil) 47 bin 585.5 MW'a çıkmıştır. Sonuçta; 2003 yılında kamunun neredeyse yarısı düzeyinde kalan özel sektör kurulu gücü 2010 yılında eşitlenmiş, 2014 yılsonunda ise kamunun 2 katını aşmıştır. Kamu kurulu gücünün piyasadaki manipülasyonlara karşı müdahale olanağı giderek daralmıştır. ■

Tablo 6: Özel Sektör Kurulu Güç Gelişimi-MW

	2003	2004	2005	2010	2011	2012	2013	2014
Serbest Üretici	153,5	772,9	2246,2	12724,2	16472,7	19685,9	27429,3	38191
Mobil	795,5	780,2	749	262,7				
Otoprodüktör	4541,8	4380,3	4038,6	3143,1	3018,7	3201,8	3421,4	27,2
Yİ	5303,8	6101,8	6101,8	6101,8	6101,8	6101,8	6101,8	6101,8
YİD	2349	2349	2449	2439,4	2419,8	2419,8	2335,8	2319,3
İHD	650,1	650,1	650,1	650,1	747,7	875,2	938,3	946,2
Toplam	13793,7	15034,3	16234,7	25321,3	28760,7	32284,5	40226,6	47585,5